

Genç Türk Gazetecinin “Berlin’in Yalnız Kadınları” Anılarında Tarihsel Eleştiri ve Sanatlararasılık

Binnaz Baytekin¹

A. Giriş

1950’li yıllarda Türkiye’de basın yayın yaşamında “Almanya ve Berlin” konulu yazılardan bazıları “Almanya Mucizesi” ve “Dünyada benzeri olmayan Şehir: Berlin” adı altında Milliyet Gazetesi Muhabiri Abdi İpekçi’ye ait yazı dizileridir.

Literatürk’te, Yazarımız Orhan Karaveli’yi yaşayan tarih olarak niteleyen Beyhan Yıldırım, 1930’da Ankara’da doğan Karaveli’nin babasının Atatürk’ü Ankara’da karşılayan seymenlerden olduğunu ve İstiklal Marşı’mızın yazarı Mehmet Akif Ersoy’un 1921 yılında Orhan Karaveli’nin dedesi Tevfik Çiftdoğan’ın evinde konakladığını ve Büyük Şair’in ulusal marşımızın dizelerini ilk defa Orhan Karaveli’nin annesi Raife Hanım’a okuduğunu vurgular (bkz. Yıldırım 2011).

Yazın ve yaşam öyküsü bağlamında konuya yaklaştığımızda, “Bir sanat yapıtının en açık nedeni yaratıcısıdır, bu nedenle yapıtın, yazarın yaşamı ve kişiliği açısından açıklanması en eski ve en yerleşmiş yazın inceleme yöntemlerinden biridir” (Wellek/ Warren 1982: 96). “Berlin’in Yalnız Kadınları” isimli anı kitabının yazarı Orhan Karaveli, 1954 yılı Ekim ayında, Milliyet Gazetesi’nin başına getirilen Abdi İpekçi tarafından, o tarihlerde neredeyse hiçbir Türk’ün yaşamadığı Almanya’ya, bu yıkılmış ülkeyi gözlemlemesi için Berlin muhabiri olarak gönderilir. Galatasaray Lisesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Londra Politeknik Okulu’ndaki öğreniminden sonra, Yeni İstanbul, Milliyet, Vatan ve Cumhuriyet gazetelerinde ve çeşitli dergilerde yazılar yazan yazarın “Sakallı Celal”, “Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği”, “Tanıdığım Nazım Hikmet”, “Ziya Gökalp’i Doğru Tanımak”, “Bir Ankara Ailesinin Öyküsü”, “Ali Kemal Belki de Bir Günah Bekçisi- Ali Kemal ve Görgü Tanığı” gibi eserleri Doğan Kitap tarafından yayımlanmıştır. Türk Basımına 50 yılı aşkın hizmetleri nedeniyle 2004’te Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü’ne değer görülen yazar, 25 yaşında iken 1955 yılında Berlin muhabiri olarak Almanya’ya gönderilmiştir. Gençlik yıllarının 3 yıllık bir dönemini (1955-1958) Berlin’de geçiren Karaveli, erkeksiz kalmış Berlin’de yüzüne bakılır, Almanca dahil birkaç dil konuşan, siyah saçları, özenli giyimi ile dikkat çeken genç bir Türk gazetecidir.

---

¹ Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tarihsel açıdan bakıldığında, Almanya İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1945 yılı Mayıs ayı başlarında teslim antlaşmasıyla yenilgiyi kabul etmiştir. 20 milyon insanını yitiren, kentleri, ulaşımını yerle bir edilen, endüstrisi çöken Almanya'da evlatsız aileler, babasız çocuklar, erkeklerini yitirmiş kadınlar, işsiz kalan fabrikalar, ağır yaralı topluma katılan on binlerce "tecavüz çocukları", annelerinin bile benimseyemediği çocuklar, tarihi gerçekliği ve savaş sonrası her alandaki yıkıntıyı yansıtmaktadır. Yazar Karaveli, 50'li yıllarda Berlin'de tanıklık ettiği olayları, insanların ruh hallerini, Hitler'i ve genç bir gazeteci olarak kentin yalnız kadınları ile yaşadıklarını kurbağa perspektifi, tarihsel eleştiri ve sanatlar-arasılık bağlamında okurla paylaşmaktadır.

"Gazeteci, muhabir, dönemin tanığıdır" gerçeğinden hareketle; anılarını, tarihsel gerçeği, Türk- Alman ilişkilerini, geniş bir zaman yelpazesine ait fotoğraflarla, belge ve kanıtlarla, röportajlarla okura sunan yazar, edebiyatın güzellik, kurmaca ve yorumlanma zenginliği ilkeleri ile birlikte sanatlararasılığa önem vermiştir.

B. Tarihsel Eleştiri

Okurun geçmiş yıllarda yaşanmış olayları anlayabilmesi, tadına varabilmesi ve değerlendirebilmesi için olayın yaşandığı dönemin koşulları, inançları, dünya görüşü, sanat anlayışı ve kültürel yaşamı hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Okurun, o dönemi ve yazarın amaçlarını anlayabilmesi önem taşır. "Tarihsel eleştiri biyografiye de geniş yer verir" (bkz Moran 1988: 67). Tarihsel eleştiride farklı görüşler olup bunlardan biri, eserin çağındaki amacına ulaşması ve o çağın okurunun eserden beklediklerini yerine getirmesinde başarılı olmasıdır. Her çağın güzellik anlayışının başka olacağı, kendi alıştığımız ölçütlere göre yorumlamamız gerektiği de unutulmamalıdır. Tarihsel eleştiride diğer önemli bir husus da, eser hakkında bilgiye ağırlık verilmesidir. "Eser yazarın, dolayısıyla, toplumun bir ürünüdür" gerekçesi de egemendir.

Marksist incelemeye göre edebî eser, yazarın ait olduğu sınıfa ve yaşadığı üretim ilişkilerine dayanmaktadır (bkz. Moran 1988: 73-82; Baytekin 2006: 144). Yazdığı belgesel anı eserine topluma ve döneme dönük bir eleştiri yöntemi uygulayan, sorunlar üzerine ben anlatı ile yaklaşan yazar Orhan Karaveli de muhabirliğin gerektirdiği ve yaşadığı, yakın tanık olduğu üretimi kaleme almıştır. Anı ve belgesel eserde marksist eleştirideki koşullar ve toplumdaki sınıf çatışmaları kesinlikle söz konusu değildir. Ancak savaş sonrası yıkıntıların sosyal, psikolojik, ekonomik, fizyolojik, bireysel, cinsel vb. tüm yıkıntıları belgesel eserde yansıtılmıştır. Bu nedenle eser, tarihsel dönemi yansıtan toplumcu ve insancıl bir eserdir. Yenilikçi edebiyatın psikopatolojik durumlarla uğraştığını, köklerinin doğacılıkta olduğunu, günlük hayatın monotonluğundan ve acı gerçeklerden bıkan yazarların normalin dışına kaçtıklarını vurgulayan Lukacs,

sanatı sosyal gerçekliğin yansıtılması olarak tanımlar ve bunu edebiyatın kendine özgü yollarla, somutlaştırarak yaptığını vurgular (bkz. Moran 1988: 78-79). Belgesel anı kitabı “Berlin’in Yalnız Kadınları”na tarihsel açıdan baktığımızda, 1955- 1958 yılları arasında, gençlik yıllarının önemli bir bölümünü Berlin’de geçiren ve erkeksiz kalmış Berlin’de konuştuğu akıcı yabancı dille, özenli giymiyle ve davranışlarıyla dikkat çeken genç Türk gazeteci, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’ında, Almanya’nın Doğu kesiminde ve özellikle Berlin’de yaşanan acımasız ve kanlı sokak savaşlarından, seri intiharlardan, az bilinen ve toplumda binleri bulan dramatik “tecavüz çocuklarından” bahseder. Hitler’in intiharına, Goebbels ailesinin trajik sonuna, Hitler’in “Lebensraum” diye büyüme hedefleyen, ama sonunda, Almanya’nın küçülüp bölünmesine ve Berlin’in bir adacık gibi Sovyet işgal bölgesinin ortasında kalmasına değinen Karaveli, Berlin’in bölünüp, batısının soğuk savaş yıllarında uzun süre “ambargo” uygulanarak aç, susuz ve ağır kış koşullarında yakıtsız bırakılmasına değinir. Türk işçilerinin 1961 Anlaşması ile Almanya’ya gelmeye başladığını, Osmanlı hanedanında yüksek rütbeyle görev yapan “mektupçu” Azmi Efendi’nin 1701 yılında 15 kişilik bir resmî heyetle Berlin’e geldiğini, 1763 yılında, Berlin’i anlatan ve ilk belge olarak kayıtlara geçen “Sefaretname”nin yayımlandığını tarihsel Türk- Alman İlişkileri bağlamında sunar. Karaveli, Gültekin Emre’nin kitabı aracılığı ile, “Berlin Anıları”nı yazan Mehmet Akif, Halide Edip Adıvar, Ahmet Mithat Efendi, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Nadir Nadi, Haldun Tanner, Salah Birsal, Behçet Necatigil gibi yakın geçmiş şair ve yazarlarından bahseder (bkz. Karaveli 2011: 18-19).

Hitler faşizmi ve üstünlük paranoyasının 1920’lerden itibaren doğuşu, hızla yükselişi, her yere, herkese egemen oluşu, yakılan Reichstag binasının acınası görüntüsü, her kuruma “Führer” damgasının vurulması, silahlı kuvvetlerin adının değiştirilmesi, başkomutanlığa, devlet başkanlığına ve başbakanlığa Onbaşı Adolf Hitler’in getirilmesi, Alman milletinin büyük bir çoğunlukla olup bitene sessiz ve tepkisiz kalması ve Hitlerin karizması karşısında yenik düşmeleri ve onu gördüklerinde mutluluktan çılgına döndükleri, tarihi gerçekler bağlamında ve afirmatif yansıtılır.

Bismarck’a kadar birbirinden kopuk prenslikler hâlinde yaşayan ve bir devlet kuramayan Almanlar’ın kolektif bilinçaltını anlamının, biraz da Adolf Hitler’i anlamaktan geçeceği yorumunu yapan yazar, edebiyat, bilim, sanat, ekonomi, sanayi, müzik, mimari ve askerlikte büyük hamleler gerçekleştiren Goethe’ler Beethoven’ler, Immanuel Kant’lar ve daha nicelerini yetiştirmiş olan Alman toplumunun ezici çoğunluğuyla, körü körüne ve ölümüne nasıl olup da böyle, Hitler’in peşinden gittiklerini sorgular (bkz. age. 2011: 23). Entelektüel bir çevreden gelmeyen, eğitimi yetersiz ama ağzı iyi laf yapan Adolf Hitler’in toplumu bütün iyi ve kötü özellikleriyle çok iyi anlamış olması, Alman halkının ari ve

üstün bir ırktan geldiğine inandırılması, çalışkan, düzenli, yaratıcı, sistemli ve itaatkar oldukları üzerinde durulurken, hayatın her kesiminde Yahudilerin yüksek bir başarı düzeyi tutturdıkları ve zenginleştikleri, Almanların, Freud, Karl Marx, Einstein ve benzeri ünlülerin Yahudi olmalarından rahatsız oldukları dile getirilir (bkz. age.: 26).

İçe dönük kişiliği, Alman olmayan herkese, özellikle Yahudilere beslediği derin nefretle “Nazi Partisi” olan Nasyonal Sosyal Alman İşçi Partisi’ne katılan 30 yaşındaki Hitler, Saldırı Güçleri ile Alman sosyalist ve komünistlerine göz açtırmaz, onların toplantılarını basıp dağıtır ve 1921’de partinin başına geçer. 1923’de bir darbeye tutuklanan Hitler, ceza evinde iki ciltlik “Kavgam” (*Mein Kampf*) kitabını yazar. “Başarının sırrı kitapta değil, hitaptadır” diyen Hitler’e göre,

“insanlığın temel birimi “halk”, en büyük halk ise üstün ve ari “Alman halkıydı”. Kendilerine “Lebensraum”, yani yaşam alanı sağlamak için doğuya, Slavlarda “meskün” topraklara uzanmak Almanların hakkı ve göreviydi... Nasyonal sosyalizmin en büyük düşmanı enternasyonalizmi savunan marksizm, halkın karşısındaki en büyük tehlike ise Yahudilerdi” (Karaveli 2011: 27). “Mein Kampf” (*Kavgam*) kitabından da örnekler veren Karaveli, Gestapo’su, SA’ları, ve SS’leriyle toplumu tam bir denetim altına alan ve sınırlı tepkileri acımasızca cezalandıran Nazi yönetiminin Yahudiler üzerinde artırdığı baskılardan, basılan Yahudi okullarından, tutuklanan öğretmenlerden, işyeri saldırılarından, Berlin’de 160.000 Yahudiden kısa sürede 28.000 ‘nin yurt dışına kaçmasından, kırılan camların parıltısı nedeniyle 9-10 Kasım 1938 tarihindeki “Kristal Gece”den bahseden yazar, Almanya’da yayınlanan bütün Alman gazetelerinin 11 Kasım’dan başlayarak Atatürk’e, onun başarılarına, Modern Türkiye’nin dünyadaki önemine vurgu yaptıklarını dile getirir. “Türkler’in verdiği Özgürlük Savaşı Führer’e, yürüdüğü yolda ışık tutan bir örnek oluşturmuştur” (Karaveli 2011: 38). “Birinci Dünya Savaşı’nda silah arkadaşlığımız olması nedeniyle Türkiye’de belirgin bir Almanya ve Hitler karşıtlığından söz edilemezdi o tarihlerde” (age.: 41).

Tarihsel açıdan Hitler ve kadınlara değinen yazar, Hitler’in huzuruna çağırdığı, tiyatro sanatçısı, yönetmen ve yazar Şirin Devrim’in annesi, tek türk kökenli ressam Fahrünnisa Zeyd’den (1901-1991) bahseder. Türk kökenli Irak Prensesi Fahrünnisa Zeyd’den sonra Hitler’le Berlin’de görüşen diğer bir Türk ise vaktiyle 19 Mayıs’ta Samsun’a çıkan Millî Mücadele Heyeti’ne katılan 18 kişiden biri olan ve 1939-1942 yıllarında Berlin’de Türkiye büyükelçisi olan Hüsrev Gerede’dir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler’in Türkiye’ye de saldıracağından endişe duyulmasını ve Türk milletinin buna karşı koyacağını somut diplomatik açıklamalarla dile getiren Karaveli, İsmet Paşa’nın Hitler’e, “...sürekli güvence veren tutumunu değiştirirsen Türk ordusu ülkenin kutsal bağımsızlığını

ve toprak bütünlüğünü korumak için gerekeni yapar...” diye mektup yazdığını dile getirir (bkz. age.: 67-75).

Almanya’ya henüz Türk işçilerinin gelmediği dönemlerde, Almanlar’ın, Türklerle Gelibolu’da, Arabistan’da, Galiçya’da *Waffenbruder* (Silah Arkadaşı) olduklarını biliyorlardı. “1955’lerde Batı Berlin’in 2.2 milyonluk nüfusunun % 70’den fazlasını kadınlar oluşturuyordu. Doğu Berlin’in 1.3 milyonluk nüfusunda kadınların oranının daha yüksek olduğu söyleniyordu” (age.: 85-86).

27 yaşındaki yazar, Berlin anılarında, arkeolog ve üniversitede hoca olan ve SA’lar ve SS’ler tarafından evinden götürülen bir babanın kızı olan Hildegard ile tanışılır. Berlinli yalnız kadınlar bir türlü yalnız bırakmaz yazarı. Alman bayan arkadaşı ile Pergamon Müzesi’ni ve Zeus Sunağı’nı ziyaret eden yazar, bu sunağın, 1870’li yıllarda Bergama yakınlarında demiryolu döşenmesinde çalışan uyanık bir Alman mühendis (Carl Humann) tarafından kısmen toprak altındayken keşfedildiğine ve bilinçsiz Osmanlı hükümetinin izniyle tek tek sökülerek, Babil’in Aslanlı Yolu’yla birlikte Berlin’e taşındığına değinir (bkz. age.: 94). Yazar yine, bombardıman sonucu yerle bir olmuş bir bölümü kısmen yıkılmış, elektrik, su, havagazı ve ulaşımdan yoksun hayalet kentte acılar yaşamış, açlıkla tanışmış *Trümmerfrauen*’dan (Yıkılmış Kadınlardan) ve bir güle, mutlu bir beraberliğe binlerce kez teşekkür eden ve mutlu olan genç bayanlardan bahseder. Genç kadınlar da erkek arkadaşlarını, eşlerini cephelerde kaybetmiş, kendileri de aç, susuz kalmış, enkaz içlerinde bir konserve kutusu veya yakıp ısınacak tahta parçaları aramışlardı. Genç kadınlar Türk gencine, savaşa katılan erkeklerinin iktidarsız olduklarını, bunları açıklayamadıklarını, bu nedenle kadınların başkaları ile birlikte olmalarına göz yumduklarını dile getirirler.

O dönemdeki ve son yıllardaki Türk- Alman ilişkilerine ve dostluklarına değinen yazar, Alman edebiyatından okuduğu romanları, tanıştığı ünlü yazarları, seyrettiği ünlü tiyatro eserlerini detaylı verirken, Alman arkadaşlarının anlatımı aracılığı ile genç Alman bayanların, savaş çocukları olduğu, genç bedenlerinin ve ruhlarının taşıyamayacağı acılar yaşadıkları, günlerce aç, susuz kaldıkları, 1945 yılı Mayıs’ının ilk günlerinde çamaşırlarının ve kızıklarının işgal askerlerinin çizmeleri altında parçalandığı gerçeğini dile getirir (bkz. age.: 144). Kin, nefret, intikam soluyan işgal askerlerine karşı Almanlar da Moskova varoşlarına kadar ilerlemiş, Sovyet nüfusu savaş boyunca 20 milyon eksilmişti (bkz. age.: 145). Almanya’da “tecavüz çocukları” (nefret çocuklarından) binlercesinin mevcut olduğu, bunların çocuk yuvalarına teslim edildiği, annelerinin bu konuda konuşmak istememeleri, tecavüz korkusuyla intiharlar yaşandığı, savaştaki 20 milyon kaybın ezici çoğunluğunun erkekler olduğu, kadın görmekten bıkan erkeklerde eşcinselliğin arttığı, Almanlar tarafından dile getirilir (bkz. age.: 145-164).

Berlin'in acımasızca harabeye çevrildiği, neredeyse bütün kabare, konser ve tiyatro binalarının, lokantaların, balo- dans salonlarının, eğlence mekânlarının kentin haritasından silinip gittiği, ekspresyonist anlatım tarzı ile anlatılır. Almanların faşing, karnaval gibi kültürel eğlencelerine, şehir efsanelerine tarihsel yönden açıklık getiren yazar, kültürel değerlerin felsefesinden söz eder. 1950'li yıllarda Türkiye'de hükümetin, kendisini eleştiren gazetelerden şikâyetçi olduğu, muhalif gazeteci ve karikatüristlerin hapis cezasıyla sindirilmeye çalışıldığının Alman basınında geniş yer tuttuğu anlatılır. Aynı tarihlerde Etibank, Sümerbank tarafından Almanca öğrenmeleri için Goethe Enstitüleri'ne gönderilen burslu öğrenciler, savaştan bahsetmekten hoşlanmayan Almanlar, Alman milletini batırmış Hitler, tarihsel eleştiri bağlamında sunulur.

Berlin gazetelerinin Türkiye'deki 6-7 Eylül olaylarını ele aldığı günlerde, yazarın ülkesini ve hükümetini savunduğu (bkz. age.: 174), dünya maçlarında, Almanların, Atatürk'e besledikleri hayranlık ve Türkler'in özü, sözü bir, mert, ciddi, dürüst ve sevecen insanlar olması nedeniyle Türkiye'yi destekledikleri dikkat çeker (bkz. age.: 176).

Donuk ve sessiz Doğu Berlin karşısında, Federal Hükümetin Batı Berlin'i pırıl pırıl parlatarak albenisini arttırdığı dile getirilirken Audrey Hepburn'e çok benzeyen genç Alman kızın Türk gencine sığınması, ondan yardım, ilgi ve ilişki beklemesi, toplama kamplarında açlık ve hastalıktan ölenlerin ve gaz odalarında öldürülenlerin sayısının binleri, on binleri bulduğu, bunların yakılarak yok edilmesi için fırınların (Krematoryumların) yapıldığı, Birkenau'da 1942'de her gün 12.000 cesetin yakıldığı, bu rakamın 1944 Ağustos ayında 24.000'e ulaştığı, savaş sonrası bu fırınların hepsinin yıkıldığı tarihsel gerçeklik bağlamında sunulur (bkz. age.: 185). Yine geri dönüş tekniği ile Hitler'e yapılan suikast girişimi, Hitler'in kurtulması, bu nedenle binlerce asker ve sivilin kamplara gönderilmesi, kurşuna dizilmesi Türk gazetecinin edindiği bilgiler çerçevesinde tarihsel bağlamda ele alınır (bkz. age.: 193-198).

C. Sanatlararasılık

“Intermedialität” veya “interart (s) studies” diye adlandırılan (bkz. Baytekin 2006: 81-82) sanatlararasılık, metinler arası ilişki olduğu gibi, bir metnin başka geleneksel sanatlarla bağlantısı anlamına gelir. Edebiyat metninin hangi sanatlarla ilişki kurabildiği, sanatlararası egemenlik, atıfların niceliği, ortak özellikler taşıması, meydana gelişi, gelişmesi, birincil veya ikincil olarak uyarlanması, sanatlararası ilişkinin kalitesinde önemli farklılıklar göstermesi açısından “sanatlararasılık” tipolojik özellikler arz eder. İşlevsel yelpazesi çok geniş olan “sanatlararasılık”, edebiyatta da belirli sanatın veya sanatların deneysel derinliği, metafiksiyonel estetik dönüşüm alanları, estetik illizyonlarla kendini göstermektedir. Örneğin; edebiyat metninin güzel sanatlar, sinema, film, fotoğraf-

rafçılık, tarihi, güncel belgelerle, müzikle, müzikli oyun ve opera ile, filme uyarlanması ile, hareketli resimlerle, resmin edebiyatta anlatımı ile, sanatsal etkileşim, taklitlerle, modern film tekniklerinin, biçemlerin vb. bağlantıların kullanımını ile kendini gösterir.

Orhan Karaveli de, "Berlin'in Yalnız Kadınları" adlı belgesel anı kitabını, savaş yılları, savaş sonrası yılları, anlatıcının kendi yaşantı ve ilişkileri, Türk- Alman ilişkileri doğrultusunda, farklı işlevlerle dolu fotoğraf, belge ve reklamlarla zenginleştirmiştir. Bunları işlevsel açıdan belli gruplarda verecek olursak;

- I. - Hugo Zietz'in Dresden'deki 700 kişinin çalıştığı Yenidze (Yenice) Şark Tütünleri fabrikasında üretilen "Salem Aleikum" markalı sigara reklamı
  - 1910'lar Almanya'sında Almanların çok iyi anlaştıkları Enver Paşa nedeniyle gazetelerde ve iki katlı otobüslerde "Enver Bey" sigaraları reklamları
  - Hitler öncesi ve sonrasında, savaş sırasında Berlin'de açılan yüzlerce dans salonu reklamları
  - 50'li yılların dünyaca ünlü film ve yıldızlarının reklamları
  - Çılgın faşing ve festival reklamları, fotoğraflar
  - Berlin'in ünlü café ve mağazaları, mankenleri
- II. Yazarın bizzat kendini anlattığı fotoğraflar, belgeler;
  - Berlin Gazeteciler Cemiyeti'nin verdiği basın kartı
  - Eksi 20'lerde Berlin'de
  - Bayan arkadaşlarıyla fotoğraflar
  - 50'li yıllarda Berlin'de yaşayan Türkler ve "Türk Mezarlığı"
  - Almanya Federal Cumhuriyeti Berlin Yetkilileri tarafından Avrupa Konseyi toplantılarına katılma daveti
  - 50'lerde Doğu Berlin seyahatleri
  - Berlin Emniyet Müdürlüğü tarafından düzenlenen "uluslar arası ehliyet"
  - Ünlü Alman gazeteci ve yazarlarla fotoğraflar
  - Berlin'de ilk dönerciyi açma önerileri
  - Alman ilk Cumhurbaşkanı Prof. Dr.Theodor Heuss'un yazarı daveti
  - 50'li yıllarda Berlin'de yaklaşık 40 Türk'ün yaşadığı
  - Yazarın BZ gazetesinde yayınlanan balo fotoğrafı (17 Şubat 1958)
  - Yazarın Berlin konusunda Milliyet gazetesinde yazdığı yazıları

III. Savaş yıllarını, Hitler Dönemi'ni, Savaş sonrası Almanya'sını anlatan fotoğraflar;

- Savaş esiriyken serbest bırakılmış, postalları acınası askerler
- Kaybettiği bacakları nedeniyle iki bastonla yürüyen askerler
- Berlin SA Liderleri, onlara hizmet eden güzel bayanlar
- 1925'te henüz sayıları az olan ve sonradan hızla artan Nazi Militanları, SA'lar
- Hitler hayranlığı ve "ölüme götüren sevgi, coşku"
- Adolf Hitler'i ustalıkla hicveden Charlie Chaplin
- Hitler'in doğum gününün Alman Hava Kuvvetleri akrobasi pilotları tarafından "gamalı haç" şeklinde kutlanması
- Hitler'in en ünlü komutanları, güvendikleri, kurmayları
- Toplama Kampına gönderilen Alman Sosyal Demokrat Parti milletvekilleri (bkz. age.: 34)
- Alman ve Yahudi yazarların kitaplarının yakılması. 10 Mayıs 1933 (age.: 35)
- Hitler'in sevgilisi Eva Braun
- 1936 Olimpiyat Oyunları
- II. Dünya Savaşı, Çekoslovakya ve Fransa'nın düşüşü
- Berlin'de Sovyet askerleri
- Zaferde ölüme giden binlerce Alman askeri, çocuk yaştaki Alman askerleri
- Bombalanan Berlin
- Batı Cephesinde Amerikalılara esir düşen çocuk Alman askerleri
- Moskova'da yenilen Alman askerlerinin geçidi (age.: 77)
- Sovyetlere esir düşmüş Alman askerleri
- Beni İsrail'in Mısırdan çıkışı (Exodus), Almanya'daki Yahudilerin Naziler tarafından "toplama kamplarına" ve gaz odalarına gönderilmesi (Holocaust) (age.: 79)
- Su kuyruklarında bekleyen, enkaz altından yakacak arayan Berlinliler ve yıkıntılar içindeki Berlin (age.: 80-81)
- Savaş sonrası ortada kalan yaşlı kadınlar, çocuklar, Berlin'i terk etmek isteyen gençler
- Heykeli dikilen *Trümmerfrauen* (Yıkıntı Kadınları)
- Savaşın korkunç yüzü, yanmış, bombalanmış binalar, savaş gazileri, her yönden yıkıma uğramış kadın ve erkekler
- Savaş öncesi Berlin'de görkemli yaşam, göz kamaştırıcı binalar, mağazalar
- Olmayan hastanelere nakledilmeyi bekleyen yüzlerce yaralı asker

Genç Türk Gazetecinin “Berlin’in Yalnız Kadınları”

- Vaktiyle üstün ırkı düşünen ve savaşta yıkıntı içinde kalan Berlinli erkekler, yıkıntılardan kömür toplayan kadınlar
- Hitler’e düzenlenen suikast girişimi ile ilgili fotoğraflar (age.: 192-193)

IV. Edebiyat metnine Türk- Alman İlişkileri açısından baktığımızda aşağıdaki fotoğraf ve belgeler anı metnini desteklemektedir.

- Birinci Dünya Savaşı sırasında (Mayıs 1917) öğrenim ve staj için Almanya’ya gönderilen ve AEG’nin Berlin’deki transformatör fabrikasında çalışan Türkler
- Yine I. Dünya Savaşı sırasında Almanya’ya Prusya örnek okullarına gönderilen 330 öğrenci, ayrıca 14 - 16 yaşları arasında tarım, ormancılık ve süt endüstrisi alanında öğrenim görececek 500 öğrencinin Almanya’ya gönderilmesi
- Almanya’daki sigara fabrikaları
- Alman basınında “Kemal Atatürk” ve ölümü üzerine verilen demeçler, yazılar
- Türkiye’nin Almanya Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerece
- II. Dünya Savaşı sırasındaki diplomatik mektuplar (1941-1942) (bkz. age.: 64-73)
- Antik Bergama’nın (Pergamon) görkemli sunağı
- Bu gün yüzbinlerce Türk’ün “ikinci vatan” bildiği günümüz Berlin’inde simit sarayları, restoran, pastane ve alışveriş marketleri, demekleşen dönerciler, yazar kulüpleri, Türk-Alman Dostluk Dernekleri, 50’lerde organik ürünler satan Reformhauslar ve Berlin’deki Türkler

Sanatlararasılık bağlamında “Berlin’in Yalnız Kadınları” anı metnini bütünleyen fotoğraf ve belgeler tarihsel gerçekliği belgelemektedir. (bkz. turkkitap.de www.turkkitap.de [18.07.2012]). Edebiyat Eleştirmeni Doğan Hızlan, savaş, doğal afet ve terörün en çok mağdur ettiği kişilerin önce kadınlar ve çocuklar olduğunu vurgular (bkz. Hızlan 2011). Hızlan’a göre “Berlin’in Yalnız Kadınlarında” da en hüznü olanlar, geride kalanlar, ölenlerin anası, eşi, kız kardeşi, çocuğu olan kadınlardır. Karaveli, bir gazetecinin savaş sonrası Berlin’de yaşadıklarını anlatırken aynı zamanda kadınların yalnızlığını, umutsuzluğunu, umursamazlığını, toplumun psikolojik durumunu kadınların aracılığı ile dile getirmiştir. Yine Hürriyet yazarı Yalçın Bayer’e göre, II. Dünya Savaşı’nda en az 50 milyon insanın öldüğü, bunlardan 20 milyonunun Alman olduğu ve ölen-

lerin çoğunun erkek olduğu, demokratik seçimle başa geçen Hitler Almanya'sında insanların, savaş ve bombardımanlar altında büyük bedeller ödediği tarihsel gerçeklik ve eleştiri bağlamında verilir (bkz. Bayer 2011).

Kaynakça

Bayer, Yalçın (2011): "Berlin'in Yalnız Kadınları". www.hurriyet.com.tr/yazarlar [18.07.2012]

Baytekin, Binnaz (2006): *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyatbilim*. Sakarya: Sakarya Yayınevi.

Hızlan, Doğan (2011): "Önce Kadınlar ve Çocuklar". http://www.literatuerk.blogspot.com/2011/12/yaşayan_tarih [18.07.2012]

Karaveli, Orhan (2011): *Berlin'in Yalnız Kadınları*. İstanbul: Doğan.

Moran, Berna (1988): *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi Kültür Dizisi.

Wellek, René /Warren, Austin (1982): *Yazın Kuramı*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

www.turkkitaap.de [18.07.2012]

Yıldırım, Beyhan (2011): "Yaşayan Tarih Orhan Karaveli: " Literatuerk.blogspot.com/2011/12 [18.07.2012]